РОЗДІЛ 3
ІННОВАЦІЇ В МЕТОДИЦІ І ТЕХНОЛОГІЯХ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 374.7: «312»:165.92
https://doi.org/10.37041/2410-4434-2021-17-10

Мирослава Вовк,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
Снєжана Ходаківська,
молодший науковий співробітник
відділу змісту і технологій педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ДОРОСЛИХ У СУЧАСНОМУ ТЕОРЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. *У статті уточнено сутність поняття «технологія навчання дорослих» та узагальнено досвід українських науковців у напрямі теоретичного обґрунтування і впровадження сучасних технологій навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти. Окреслено результати дослідження науковців з проблем: дефінітивного аналізу технологій навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти у дискурсі педагогічної теорії. Доведено, що у науковому дискурсі сучасної педагогічної науки відбувається процес постійного дослідницького пошуку щодо обґрунтування сутності понять «технологія навчання», «педагогічна технологія», «освітня технологія», доцільності їх використання у сфері освіти дорослих з урахуванням сучасних тенденцій її розвитку. З'ясовано, що технологія навчання вирізняється з-поміж інших форм організації освітнього процесу в умовах формальної і неформальної освіти системністю, алгоритмом реалізації, що підпорядковано вирішенню конкретного завдання (сформувати певну якість, збагатити знання, удосконалити уміння,*

набути чи розвинути певну компетентність), передбачає добір найбільш ефективних форм і методів, що застосовуються на кожному конкретному етапі та забезпечують якісне опанування матеріалу, формування чи розвиток здатностей, компетентностей тощо. Акцентовано увагу на тому, що нині в умовах інтенсивного розвитку освіти дорослих назріла потреба розроблення і упровадження технологій навчання дорослих, які на основі виявлення специфіки організації навчання в умовах формальної і неформальної освіти дозволять інтенсифікувати процес особистісного і професійного розвитку дорослих з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії, потреб, запитів тощо. Значні напрацювання в цьому аспекті має Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, співробітники якого розробляють і упроваджують технології навчання дорослих різного типу (комунікативні, тренінгові, дистанційні тощо).

Ключові слова: *технологія, технології навчання, освітня технологія, педагогічна технологія, навчання дорослих, освіта дорослих, методика навчання, компетентність.*

Постановка проблеми. Згідно з «Маніфестом освіти дорослих в XXI столітті», Європейською асоціацією освіти дорослих (EAEA) актуально визначено місію освіти дорослих у світі: «Навчання дорослих може допомогти змінити життя і трансформувати суспільство – це право людини і загального блага. На сьогодні європейська стратегія політики навчання дорослих реалізується на рівні національних координаторів – держав-членів [25]. Одним із важливих напрямів навчання дорослих, що становить стратегічний вектор утвердження у прогресивних країнах освіти дорослих як цілісної системи, є продукування і впровадження технологій навчання, що становить сучасну тенденцію навчання упродовж життя.

Тенденція технологізації навчання слугує підтвердженням конструктивних змін у європейському освітньому середовищі, що зумовлено інтенсифікацією набуття життєвих і професійних навичок різних категорій дорослих, необхідністю оптимізації термінів і змісту навчання у зв'язку зі зміною фаху, пошуку нових видів діяльності особистістю, що прагне змінити індивідуальну траєкторію життя. На переконання Л. Лук'янової, «головним споживачем у сфері освіти дорослих стає окрема особистість з її конкретними освітніми запитами, потім соціальні групи, соціальні інститути,

включаючи державу, і суспільство в цілому. Це зумовлює вимогу широти і гнучкості системи, її адаптації за усіма параметрами (місце, час і терміни навчання, різноманіття програм, рівні сертифікації тощо), а також застосування особливих технологій навчання дорослих як споживачів освітніх послуг» [9].

Варто зазначити, що технологізація навчання дорослих має охоплювати усі форми освіти: формальну, неформальну та інформальну, що становить необхідну умову розвитку освіти дорослих, створення навчально-методичних ресурсів навчання різних категорій дорослого населення. Моделюючи і впроваджуючи технології навчання в освітню практику підготовки та перепідготовки різних фахівців, у процес набуття життєвих навичок, педагогічний персонал з навчання дорослих повинен мати стійкі мотиви щодо їх використання, адаптації відомих та створення авторських технологій, володіти спектром фахових компетентностей (дослідницьких, творчих, проєктувальних, комунікативних тощо), що дозволить ефективно впроваджувати технології навчання в умовах формальної і неформальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми, виокремлення невирішених її частин. Упродовж останніх десятиліть українські вчені спрямовують дослідницький пошук на науковий аналіз проблем технологізації навчання дорослих, на виявлення можливостей підвищення ефективності навчання різних категорій дорослих в умовах формальної і неформальної освіти. Зпоміж досліджень проблем освіти дорослих найбільше наукове зацікавлення викликали питання обґрунтування концептуальних засад розвитку освіти дорослих в Україні (В. Кремень, С. Гончаренко, В. Луговий, Л. Лук'янова, Н. Ничкало та ін.), вивчення зарубіжного досвіду організації навчання дорослих (Н. Авшенюк, Л. Дяченко, О. Огієнко, Н. Пазюра, О. Пєхота, Н. Постригач та ін.), теоретичного аналізу сучасних педагогічних технологій (О. Аніщенко, Н. Яковець, С. Сисоєва та ін.), дослідження технологій навчання у педагогічній освіті (О. Дубасенюк, Н. Гузій, М. Гриньова, О. Кучерявий, О. Семеног, Г. Сотська, Л. Хомич та ін.), розроблення і впровадження технологій у процесі організації освіти дорослих, у післядипломній педагогічній освіті (Т. Сорочан, В. Сидоренко та ін.), представлення історичного досвіду використання технологій навчання (С. Пономаревський, Л. Сігаєва та ін.).

Формулювання мети статті. Є потреба у цілісному аналізі напрацювань українських науковців щодо теоретичного обґрунтування і практичного втілення в освітній практиці технологій навчання дорослих.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технологізація освіти дозволяє інтенсифікувати процес набуття життєвих навичок, збагачувати професійний досвід на основі чітко спланованої, організованої стратегії навчання, яка переважно спрямована на конкретну мету – розвиток умінь, здатностей, формування нових умінь, зміну професійних чи особистісних соціальних ролей особистості дорослого. Слушною є думка Л. Лук'янової, що «у зв'язку зі змінами в усіх сферах життя, динамічним зростанням обсягу і складності знань і умінь, необхідних для професійної діяльності, удосконалення процесу навчання дорослих стає центральним пунктом реалізації сучасних реформ. Проте цей процес має нині слабке методичне й дидактичне забезпечення. Насамперед це виявляється у суттєвому дефіциті ефективних технологій навчання, поєднаних з психолого-педагогічним забезпеченням навчального процесу та орієнтованих на дорослу аудиторію. Впровадження таких технологій має сприяти формуванню готовності тих, хто навчається, адекватно розв'язувати проблеми сучасності, реагувати на них, прогнозувати й змінювати соціальну реальність [14, с. 7].

У сучасному науково-педагогічному дискурсі спостерігається одночасне вживання понять «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання». Ця дефінітивна проблема перебуває на дискусійному етапі – одноголосної дефініції в освітньо-науковому просторі не існує, водночас вчені ґрунтовно досліджують цю проблему, враховуючи конструктивні ідеї вітчизняних і зарубіжних учених.

Досліджуючи ґенезу поняття «технологія», С. Пономаревський відносить його витоки до кінця XVIII ст., коли «в цивілізаційні процеси Європи міцно увійшло поняття, яке отримало назву *«технології»*. Першим його придумав і використав у близькому до сучасного розумінні німецький учений-технік і винахідник Йоганн Бекманн, який саме так називав навчальний предмет, що його він викладав у знаменитому Геттінгенському університеті, починаючи з 1772 р. За п'ять років потому Й. Бекманну вдалося видати посібник «Вступ до технології», в якому автор намагався докладно роз-

тлумачити, що: «…ми цінуємо і, звісно, повинні надзвичайно цінувати ті винаходи, що протягом багатьох віків пропонувало нам людство та його найкращі представники, які допитливо цікавилися особливостями мінливого світу та нашого спільного буття в ньому» [19].

У довідниково-енциклопедичних виданнях вміщено дефініції поняття, що пояснюють його сутнісні характеристики з позиції ґенези та функцій в еволюції суспільства. У «Тлумачному словнику з української мови» зазначено, що технологія – «сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось; навчальний предмет, що викладає ці знання, відомості; сукупність способів обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних операцій тощо» [22, с. 445].

У контексті філософських теорії технологія є поняттям, що визначає цілісність реалізації ідеї. Так, у словнику філософських термінів технологія означає процес послідовної організації діяльності для досягнення певних цілей виробництва, що ґрунтується на наукових розробках у цій галузі [13, с. 325]. Ця ідея, екстраполюючись у педагогічній науці, реалізується у трактуванні технології як послідовності дій (структурування змісту освіти, добір форм і методів тощо), підпорядкованій певній меті (формування певних якостей особистості). Відповідно технологію можна розглядати як спосіб вияву мистецтва педагогічної дії.

Водночас достатньо поширеним у педагогічній науці є поняття «освітня технологія», що визначається як система спільної діяльності студентів та викладача з проєктування, планування, організації, орієнтування й коректування освітнього процесу з метою досягнення конкретного результату; вирішення дидактичних проблем у руслі керування навчальним процесом з точно заданими цілями, досягнення яких повинне піддаватися чіткому опису й визначенням [8, с. 66]; як спосіб спільної діяльності вчителя та учнів, для якого притаманні передусім послідовність у реалізації дій (алгоритмічність), постійне і систематичне вимірювання рівня навчальних досягнень і сформованості виховних якостей (діагностичність), взаємозв'язок основних елементів технології, якими є мета, зміст, форми, методи, засоби взаємодії учасників педагогічного процесу, результат (системність) [24, с. 12]; як технологія, що відображає загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього

простору; призначена для прогнозування розвитку освіти, її конкретного проєктування і планування, передбачення результатів, а також визначення відповідних освітнім цілям стандартів [20, с. 120]. На переконання І. Зязюна, освітню технологію можна розглядати в широкому розумінні як частину дидактики, а у вузькому – як конкретний інструментарій вчителя, об'єкт дидактичних досліджень і прикладних розробок [5, с. 60].

Таким чином, більшість науковців суголосні в тому, що освітня технологія – це широке поняття, що передбачає стратегію реалізації освітнього процесу, характеризується всеохопністю складових організації навчання (зміст, форми і методи) у межах певної освітньої програми, що втілюється переважно згідно з програмними цілями закладу освіти (в умовах формальної освіти) або передбачає цілеспрямованість організації професійного чи особистісного розвитку у межах неформальної освіти.

Водночас у педагогічній науці достатньо вживаною є категорія «педагогічна технологія», яка у наукових джерелах визначається як змістовна техніка реалізації навчального процесу; проєктування і опис процесу формування особистості учня для досягнення попереднього визначеного результату навчання [1, с. 3]; технологія, що забезпечує перетворення педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх його суб'єктів [20, с. 130]; комплекс знань, умінь і навичок, необхідних педагогові для ефективного застосування на практиці обраних ним методів педагогічної дії як на окремих вихованців, так і на дитячий колектив в цілому [15]; поняття, що ототожнюється із загальною здатністю здійснювати педагогічну діяльність в односторонньому порядку, – одиничним або – сукупним об'єктом дії [4]; суто наукове проєктування й точне відтворення певних дій, що гарантують успіх педагогічної діяльності; сукупність зовнішніх і внутрішніх дій, спрямованих на послідовне здійснення цих принципів у їхньому об'єктивному взаємозв'язку, де цілком проявляється особистість педагога [23, с. 18]; це сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, використовуваних для досягнення педагогічної мети [7, с. 5-6]; це розділ науки, який розробляє мету, зміст, методи навчання; проєктує педагогічні процеси (науковий аспект); опис самого процесу навчання і виховання, який здійснюється для досягнення визначених результатів (процесуально-описований аспект); сам педагогічний

процес, у якому пов'язані особистісні, інструментальні, методологічні засоби (процесуально-дієвий аспект) [12, с. 14-33]; це науково обґрунтована системна модель діяльності вчителя, яка містить опис алгоритму його дій з розв'язку певної навчально-виховної проблеми [16, с. 28].

На основі дефінітивного аналізу сутності поняття «педагогічна технологія» можемо стверджувати, що цей термін вживається у педагогічній теорії і освітній практиці як більш вузьке поняття щодо освітньої технології. Переважно вчені трактують його як індивідуальне проєктування педагогом освітнього процесу у межах вивчення певної дисципліни. Власне йдеться про спектр послідовних дій педагога щодо структурування змісту, добору форм і методів з метою підвищення рівня знань і компетентностей тих, хто навчається, опанування матеріалу, набуття конкретних умінь, переважно професійних, у межах вивчення певної дисципліни. З цією метою педагог має також змоделювати можливості застосування елементів педагогічної майстерності, техніки мовлення, інших складових мистецтва педагогічної дії.

На наше переконання, у галузі освіти дорослих найбільш доцільним є використання поняття «технологія навчання». За визначення ЮНЕСКО (1970), технологія навчання – це в загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань із урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завдання оптимізацію освіти [2, с. 331]. У найбільш поширених дефініціях технологій навчання акцентується увага на логічній упорядкованості структурних елементів, послідовності її реалізації в освітньому процесі. Водночас достатньо часто дослідники розглядають це поняття з позиції проєктування на конкретну дисципліну з урахуванням специфіки структурування змісту, добору форм і методів педагогом-предметником у межах дисципліни, яку він викладає. Так, у наукових джерелах наявні тлумачення поняття «технологія навчання» як: певний порядок, логічність і послідовність викладу змісту навчання відповідно до поставленої мети, повною мірою алгоритмізація спільної діяльності вчителя і учнів у процесі навчання, узгодженість їхніх дій і взаємин і водночас як шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного предмета, теми, питання та обраної технології [11, с. 21-27]; як використання комплексу сучасних технічних засобів нав-

чання в освіті [20, с. 176]; як галузь застосування системи наукових принципів до програмування навчання й використання їх у навчальній практиці з орієнтацією на детальні цілі навчання, які допускають їх оцінювання [2, с. 331]; як феномен, що є важливою складовою історії людства, формою вираження інтелекту, сфокусованого на вирішення важливих проблем буття, синтезом розуму й здібностей людини [3, с. 64].

Багато дослідників акцентують увагу на синонімічному використання понять «технологія навчання» і «методика навчання». Водночас доцільно розрізняти ці поняття, насамперед враховуючи вимоги до розроблення і реалізації технології навчання і методики викладання певної дисципліни, курсу, спецкурсу. Так, О. Пометун слушно зауважує, що технологія навчання включає в себе зміст, форми, методи навчання й схожа з методикою навчання. Але методика є сукупністю різноманітних методів навчання і не вибудовує їх за певною логікою під час реалізації у навчальному процесі, а технологія передбачає визначену логіку, послідовність педагогічних методів і прийомів, спільних дій викладача та студентів, що мають забезпечити конкретний результат їхнього розвитку… Технологія відрізняється від методики алгоритмічністю [18, с. 36].

Технологія навчання також вирізняється з-поміж інших форм організації освітнього процесу в умовах формальної і неформальної освіти системністю, алгоритмом реалізації, що підпорядковано вирішенню конкретного завдання (сформувати певну якість, збагатити знання, удосконалити уміння, набути чи розвинути певну компетентність), передбачає добір найбільш ефективних форм і методів, що застосовуються на кожному конкретному етапі за забезпечують якісне опанування матеріалу, формування чи розвиток здатностей, компетентностей тощо. Про системність технології навчання свідчать її структурні складові: методологічні орієнтири (принципи і закономірності), зміст навчання, спектр форм і методів, що в сукупності підпорядковані конкретній цілі навчання.

Розмежовуючи поняття «методика навчання» і «технологія навчання», І. Зязюн зауважив, що «технології навчання варіативні і близькі до часткових методик. Вони можуть називатися дидактичними. Їх завдання – максимально спростити організацію навчального процесу, зберігаючи його ефективність шляхом передачі творчих функцій вчителю». Саме тому, відзначає вчений, «діяльність педагогів-новаторів стверджує тенденцію до інтеграції засобів,

методів і мистецтва викладання з використанням персоніфікованих технологій, які важко, а то й неможливо тиражувати. Задачі відокремлення педагога-технолога від продукту його творчості (технології навчання) і переносу творчого процесу на більш високий рівень організації, очевидно, можуть бути визначені черговим етапом еволюції освіти» [4, с. 28]. Науковець змоделював таким чином процес проєктування технологій навчання та можливості подальшого їх використання іншими викладачами, педагогами як вищий рівень еволюції освітньої практики, що суголосно з виявом майстерності, інноваційності, привнесення суб'єктивності у контексті використання відповідної технології.

За результатами теоретичного аналізу проблеми використання технологій навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти нами було вивчено досвід розроблення і впровадження технологій навчання. На особливу дослідницьку увагу заслуговує досвід теоретичного обґрунтування, змістового розроблення та процесуального використання технологій навчання дорослих, авторами яких є науковці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Узагальнимо досвід науковців у напрямі удосконалення змісту, форм і методів навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти.

Здійснивши синхронічних і діахронічний аналіз тренінгових технологій у сфері освіти дорослих, Л. Лук'янова розробила поетапність, процесуальну складову їх реалізації в сучасних умовах з урахуванням актуальних вимог до їх використання в умовах формальної і неформальної освіти, наголошуючи на тому, що «тренінги – система концептуально, логічно, тематично й структурно пов'язаних занять, під час яких широко застосовуються методи активного навчання, основним їх результатом є формування або відновлення системи професійних умінь і навичок, розвиток необхідних професійно-особистісних якостей». Дослідниця наголошує, що загалом тренінгова діяльність здійснюється через застосування певних навчальних методів і прийомів. Саме цей компонент забезпечує засвоєння навчального змісту учнями, формування в них професійних умінь і навичок, формує систему ставлення дорослих учнів до демократичного утворення, встановлює взаємозв'язок й активізує досвід [14].

Структуру, процедуру конструювання і практичної реалізації технологій навчання дорослих схарактеризувала О. Аніщенко, яка

обґрунтувала типологію технологій навчання дорослих на основі студіювання праць українських і зарубіжних дослідників. З-поміж основних технологій найбільш доцільними дослідниця визначає такі: 1) структурно-логічні (задані) технології навчання, які являють собою поетапну організацію постановки завдань навчання, вибору способів їх вирішення, діагностики та оцінки отриманих результатів; 2) комп'ютерні технології, пов'язані із застосуванням інформаційних, тренінгових, контролюючих і розвивальних навчальних програм різного виду, різних засобів навчання, у т.ч. електронних підручників; 3) тренінгові технології, пов'язані з відпрацюванням певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових завдань у ході навчання (тести і практичні вправи); 4) дистанційні навчальні технології, які спрямовані на підвищення ефективності взаємодії викладача та студента, що забезпечується: пересиланням навчально-методичних матеріалів електронною поштою;організацією безпосереднього спілкування за допомогою форумів, інтернет-пейджерів і відеоконференцій; віддаленим виконання практичних робіт; поточним контролем засвоєння знань в онлайновому режимі [14].

Проблема використання потенціалу інформаційних технологій у процесі підготовки педагогічного персоналу висвітлена науковцями Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України у контексті проблеми підготовки майбутніх учителів (О. Огієнко, Л. Мільто, Т. Гончарук та ін.) [17]. Дослідники акцентують увагу на тому, що «у сучасних умовах інформатизації освіти розширюється й оновлюється освітянський діапазон, створюються принципово нові можливості для створення інформаційно-технологічного забезпечення професійної підготовки вчителів у вищій педагогічній школі, які б стимулювали вчителів до підвищення кваліфікації й професійного самовдосконалення протягом всього життя, виступали професійним супроводженням їх творчого потенціалу» [17, с. 4].

Важливим досягненням науковців інституції є врахування сучасних вимог щодо оптимізації професійного розвитку педагогічного персоналу, чому сприяє впровадження технологій професійного розвитку педагогів як особливої категорії дорослих в умовах формальної і неформальної освіти. Учені теоретично спроєктували та апробували авторські технології професійного розвитку педаго-

гів в умовах формального і неформального навчання [21]. З-поміж найбільш ефективних технологій відзначимо такі:

- технологія розвитку технологічної компетентності викладачів-дослідників (С. Соломаха), метою якої є розкриття педагогічного потенціалу інноваційних освітніх технологій, а також формування у викладачів-дослідників навичок ефективного їх використання у навчально-виховній діяльності;
- технологія розвитку мовнокомунікативної компетентності викладачів-дослідників в умовах формального навчання (М. Вовк), мета якої розвивати здатності усного і письмового спілкування рідною мовою з використанням форм, видів, мовних засобів наукового стилю у професійному середовищі, можливостей наукової фахової української мови для презентації дослідницької позиції у фаховому науково-професійному дискурсі.
- технологія творчого використання досвіду науково-педагогічних шкіл у неформальній освіті педагогів (Ю. Грищенко), мета якої організація формальної і неформальної освіти викладачів закладів вищої освіти та викладачів-дослідників, визначальними ознаками якої є особистісний і професійний розвиток, а результатом – готовність викладачів закладів вищої освіти та викладачів-дослідників до використання ідей вітчизняних науково-педагогічних шкіл у професійній діяльності.
- технологія використання засобів музейної педагогіки у неформальній освіті педагогічного персоналу (Н. Філіпчук), метою якої є збагачення змісту, удосконалення методів музейної педагогіки в умовах неформальної освіти на основі досвіду вітчизняних музеїв культурологічного, мистецтвознавчого спрямування.
- технологія формування полікультурної компетентності викладачів вищих закладів освіти, мета якої – формування і розвиток полікультурної компетентності педагогічного персоналу як єдності особистісних якостей та професійних компетентностей, що дозволяють успішно здійснювати професійну діяльність в умовах полікультурного суспільства (Л. Султанова).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, у науковому дискурсі сучасної педагогічної науки відбува-

ється процес постійного дослідницького пошуку щодо обґрунтування сутності понять «технологія навчання», «педагогічна технологія», «освітня технологія», щодо доцільності їх використання у сфері освіти дорослих з урахуванням сучасних тенденції її розвитку. Водночас підтвердимо, що найбільш оптимальним за сутніснимі характеристиками і функціональною специфікою є поняття «технологія навчання». Адже технологія навчання також вирізняється з-поміж інших форм організації освітнього процесу в умовах формальної і неформальної освіти системністю, алгоритмом реалізації, що підпорядковано вирішенню конкретного завдання (сформувати певну якість, збагатити знання, удосконалити уміння, набути чи розвинути певну компетентність), передбачає добір найбільш ефективних форм і методів, що застосовуються на кожному конкретному етапі за забезпечують якісне опанування матеріалу, формування чи розвиток здатностей, компетентностей тощо.

Нині в умовах інтенсивного розвитку освіти дорослих назріла потреба розроблення і упровадження технологій навчання дорослих, які на основі виявлення специфіки організації навчання в умовах формальної і неформальної освіти дозволять інтенсифікувати процес особистісного і професійного розвитку дорослих з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії, потреб, запитів тощо. Значні напрацювання в цьому аспекті має Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, співробітники якого розробляють і упроваджують технології навчання дорослих різного типу (комунікативні, тренінгові, дистанційні тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беспалько В. *Слагаемые педагогические технологии*. Москва : Педагогика, 1989. С. 3.

2. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник.* Київ: Либідь, 1997. С. 331.

3. Дичківська І. М. *Інноваційні педагогічні технології: підручник* 2-ге вид., доп. Київ: Академвидав, 2012. С. 64.

4. Зязюн І. А. *Філософія педагогічної дії: монографія.* Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. С. 28.

5. Зязюн І. *Проєктивний аналіз технологій педагогічної дії.* Безперервна професійна освіта в контексті європейської інтеграції: теорія, досвід, прогноз: зб. наук. пр. методологічного семінару, 17 березня 2010 р.: у 2 ч. Ч. 1. Київ: Пед. думка, 2010. С. 60.

7. Калюжна Т. Г. *Педагогічні технології розвитку аксіосфери майбутнього вчителя* URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis(дата звернення 5 лютого 2021 р.).

6. Кларін М. І. *І знову про навчальні технології.* Завуч. 2000. № 3. С. 5-6.

7. Крупський Я. В. *Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій* : словник. Вінниця: ВНТУ, 2010. С. 66.

8. *Концепція освіти дорослих в Україні*. Л. Б. Лук'янова. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011. 24 с.

8. *Навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти: теорія і практика*: монографія. К., 2019. 498 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718748/ дата звернення 25 березня 2021 р.).

9. Назарова Т. С. *Педагогические технологии: новый этап революции*. Педагогика. 1997. № 3. С. 21-27.

9. Селевко Г. К. *Современные образовательные технологии*. М.: Народное образование, 1998. С. 14-33.

10. *Современный философский словарь*. В. Е. Кемерова. М.: Пан принт, 1998. С. 325.

11. *Сучасні технології освіти дорослих*: посіб. авт. кол.: Л. Б. Лук'янова, О. В. Аніщенко, Л. Є. Сігаєва, С. В. Зінченко, О. В. Баніт, Н. І. Дорошенко. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. С. 7.

12. *Педагогическая энциклопедия*. Москва : Сов. энциклопедия, 1966. 879 с.

13. *Педагогічні технології: теорія та практик*а. М. В. Гриньової. Полт. держ. пед. ун-т. Полтава: АСМІ, 2006. С. 28.

14. *Підготовка сучасного вчителя: інформаційно-технологічне забезпечення*: монографія. За ред. О. І. Огієнко; авт. кол.: О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Ю. С. Красильник, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, Т. О. Гончарук, К. В. Годлевська, Н. І. Вінник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 224 с.

15. Пометун О. *Інтерактивні методики та система навчання*. Київ : «Шкільний Світ», 2007. С. 36.

10. Пономаревський С. Б. *Навчально-виховні технології в сучасних українських школах* URL:: http://ipood.com.ua/data/ NEWS/

ZMIST_i_ORG_PEDOSVITY/product2015/Ponomarevskiy2015.PDF дата звернення 1 березня 2021 р.).

16. *Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти*. Авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький [та ін.]; за наук. ред. Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». К.: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. С. 120; 176.

17. *Технології професійного розвитку педагогів в умовах формальної і неформальної освіти*: практичний посібник. М. П. Вовк, Г. І. Сотська, Н. О. Філіпчук, Ю. В. Грищенко, С. О. Соломаха, Л. Ю. Султанова, Н. С. Гомеля. К.: Талком, 2019. 320 с.

18. *Тлумачний словник сучасної української мови.* Уклад. І. М. Забіяка. К.: Арій, 2007. С. 445.

19. Червінська І. Б. *Технології організації виховної роботи в початкові й школі*: навч. посіб. – Частина ІІІ. Опорні конспекти лекцій для студ. вищ. навч. закл. Івано-Франківськ: Вид-во: Симфонія Форте, 2015. С. 18.

20. Янкович О. І. *Освітні технології в історії вищої педагогічної освіти України (1957–2008)*: монографія. Тернопіль: Підручники та посібники, 2008. С. 12.

REFERENCES

1 Bespalko V. Slahaemue pedahohycheskye tekhnolohyy [Constituent pedagogical technologies]. M.: Pedahohyka, 1989. S. 3.

2 Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary] / Semen Honcharenko. Kyiv: Lybid, 1997. S. 331.

3 Dychkivska I.M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: pidruchnyk [Innovative pedagogical technologies: textbook] 2-he vyd., dop. Kyiv: Akademvydav, 2012. S. 64.

4 Ziaziun I. A. Filosofiia pedahohichnoi dii: monohrafiia [Philosophy of pedagogical action: monograph] / Ivan Andriiovych Ziaziun. – Cherkasy: Vyd-vo ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 2008. – S. 28.

5 Ziaziun I. Proektyvnyi analiz tekhnolohii pedahohichnoi dii [Projective analysis of technologies of pedagogical action] / I. Ziaziun

// Bezperervna profesiina osvita v konteksti yevropeiskoi intehratsii: teoriia, dosvid, prohnoz: zb. nauk. pr. metodolohichnoho seminaru, 17 bereznia 2010 r.: u 2 ch. / [za red. V.I. Luhovoho, N.H. Nychkalo]. – Ch. 1. – Kyiv: Ped. dumka, 2010. – S. 60.

6 Kaliuzhna T.H. Pedahohichni tekhnolohii rozvytku aksiosfery maibutnoho vchytelia [Pedagogical technologies of axiosphere development of the future teacher]. URL:irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis

7 Klarin M.I. I znovu pro navchalni tekhnolohii [And again about educational technologies] // Zavuch. – 2000. – № 3. – S. 5-6.

8 Krupskyi Ya.V. Tlumachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohii : slovnyk [Explanatory dictionary of information and pedagogical technologies: dictionary] / Ya.V. Krupskyi, V.M. Mykhalevych. – Vinnytsia: VNTU, 2010. – S. 66.

9 Kontseptsiia osvity doroslykh v Ukraini [The concept of adult education in Ukraine] / L.B. Lukianova. – Nizhyn: PP Lysenko M.M., 2011. – 24 s.

10 Navchannia doroslykh v umovakh formalnoi i neformalnoi osvity: teoriia i praktyka: monohrafiia [Pedagogical technologies: a new stage of the revolution] / M.P. Vovk, L.Iu. Sultanova, N.O. Filipchuk, S.O. Solomakha, Yu.V. Hryshchenko. – K., 2019. – 498 s. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718748/

11 Nazarova T.S. Pedahohycheskye tekhnolohyy: novыi эtap revoliutsyy [Pedagogical technologies: a new stage of the revolution] // Pedahohyka. – 1997. – № 3. – S. 21-27.

12 Selevko H.K. Sovremennue obrazovatelnue tekhnolohyy [Modern educational technologies]. – M.: Narodnoe obrazovanye, 1998. – S. 14-33.

13 Sovremennui fylosofskyi slovar [Modern philosophical dictionary] / pod red. V.E. Kemerova. – M.: Pan prynt, 1998. – S. 325.

14 Suchasni tekhnolohii osvity doroslykh: posib. [Modern technologies of adult education: a guide] / avt. kol.: L.B. Lukianova, O.V. Anishchenko, L.Ie. Sihaieva, S.V. Zinchenko, O.V. Banit, N.I. Doroshenko. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. – S. 7.

15 Pedahohycheskaia эntsyklopedyia [Pedagogical encyclopedia]. – M.: Sov. эntsyklopedyia, 1966. – 879 s.

16 Pedahohichni tekhnolohii: teoriia ta praktyka [Pedagogical technologies: theory and practice] / za red. M.V. Hrynovoi – Polt. derzh. ped. un-t. – P.: ASMI, 2006. – S. 28.

17 Pidhotovka suchasnoho vchytelia: informatsiino-tekhnolohichne zabezpechennia: monohrafiia [Preparation of a modern teacher: information and technological support: a monograph] / za red. O.I. Ohiienko; avt. kol.: O.I. Ohiienko, T.H. Kaliuzhna, Yu.S. Krasylnyk, L.O. Milto, Yu.L. Radchenko, T.O. Honcharuk, K.V. Hodlevska, N.I. Vinnyk. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. – 224 s.

18 Pometun O. Interaktyvni metodyky ta systema navchannia [Interactive methods and system of education] / Olena Ivanivna Pometun. – K.: «Shkilnyi Svit», 2007. – S. 36.

19 Ponomarevskyi S.B. Navchalno-vykhovni tekhnolohii v suchasnykh ukrainskykh shkolakh [Educational technologies in modern Ukrainian schools]. URL: http://ipood.com.ua/data/NEWS/ZMIST_i_ORG_PEDOSVITY/product2015/Ponomarevskiy2015.PDF

20 Terminolohichnyi slovnyk z osnov pidhotovky naukovykh ta naukovo-pedahohichnykh kadriv pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Terminological dictionary on the basics of training of scientific and scientific-pedagogical staff of postgraduate pedagogical education]/ avt. kol.: Ye.R. Chernyshova, N.V. Huzii, V.P. Liakhotskyi [ta in.]; za nauk. red. Ye.R. Chernyshovoi; Derzh. vyshch. navch. zaklad «Un-t menedzh. osvity». – K.: DVNZ «Universytet menedzhmentu osvity», 2014. – C. 120; 176.

21 Tekhnolohii profesiinoho rozvytku pedahohiv v umovakh formalnoi i neformalnoi osvity: praktychnyi posibnyk [Technologies of professional development of teachers in terms of formal and non-formal education: a practical guide] / M.P. Vovk, H.I. Sotska, N.O. Filipchuk, Yu.V. Hryshchenko, S.O. Solomakha, L.Iu. Sultanova, N.S. Homelia. – K.: Talkom, 2019. – 320 s.

22 Tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Explanatory dictionary of the modern Ukrainian language:] / [uklad. I. M. Zabiiaka]. – K.: Arii, 2007. – S. 445.

23 Chervinska I. B. Tekhnolohii orhanizatsii vykhovnoi roboty v pochatkovi y shkoli: navch. posib. [Chervinska IB Technologies of organization of educational work in primary and school: textbook. way]. – Chastyna III. Oporni konspekty lektsii dlia stud. vyshch. navch. zakl. / I.B. Chervinska. –Ivano-Frankivsk: Vyd-vo: Symfoniia Forte, 2015. – S. 18.

24 Iankovych O. I. Osvitni tekhnolohii v istorii vyshchoi pedahohichnoi osvity Ukrainy (1957–2008): monohrafiia [Educational technologies in the history of higher pedagogical education of Ukraine

(1957–2008): monograph / Oleksandra Yankovych] / Oleksandra Yankovych. – Ternopil: Pidruchnyky ta posibnyky, 2008. – S. 12.

25 Manifesto for Adult Learning in the 21st Century European Association for The education of adults (2018). URL: https://eaea.org/wp-content/uploads/2018/02/manifesto.pdf

Myroslava Vovk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher Employee, Head of the of the Department of Content and Technology of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine Sniezhana Khodakivska, Junior Research Employee of the Department of Content and Technology of Pedagogical Education of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine

Дата подання рукопису: 29 березня 2021 р.

Дата прийняття до друку: 13 травня 2021 р.